

ศาสนา กับ สิ่งแวดล้อม

ศ.บพ. ประเวศ วะสี

1. วิถีปฏิบัติทางสิ่งแวดล้อม เกิดขึ้นได้อย่างไร

ในปัจจุบันนักฟิสิกส์เชื่อว่าจักรวาลเกิดขึ้นจากการระเบิดครั้งใหญ่ (Big Bang) เมื่อประมาณ 20,000 ล้านปีมาแล้ว เนื่องจากการค้นพบว่าจักรวาลกำลังขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ

กลุ่มสสารและพลังงานส่วนที่มาเป็นโลกนั้นผ่านการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ จากปรากฏการณ์ทางฟิสิกส์ มาเป็นปรากฏการณ์ทางเคมี และทางชีววิทยา

สิ่งมีชีวิตก่อกำเนิดขึ้นประมาณ 4,000 ล้านปี จากจุลชีพเซลล์เดียว มีวิวัฒนาการมาสู่สิ่งมีชีวิตน้อยใหญ่หลากหลาย (bio-diversity) และเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน (interrelated) เป็นลูกโซ่

สรรพชีวิตบนพื้นพิภพที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเองและกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต ทำให้โลกทั้งโลกเปรียบประดุจเป็นองค์สภาพที่มีชีวิต ไม่ว่าจะมองในมิติย่อยหรือมิติรวม

ในดินเพียง 1 ขอนซาก็มีจุลชีพอยู่นับ 10 ล้านตัว เป็นดินที่มีชีวิตซึ่งต่างจากดินของดวงดาวต่าง ๆ ซึ่งไม่มีสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต

ดินที่มีชีวิตให้กำเนิดแก่ชีวิตอื่น ๆ ทั้งในดิน บนดิน และในอากาศ โลกทั้งโลกเสมือนหายใจเข้าหายใจออกโดยต้นไม้จับ

คาร์บอนไดออกไซด์เข้าไป และปล่อยออกซิเจนออกมา

โลกมีระบบไหลเวียนของน้ำและสสารต่าง ๆ เหมือนกับมีเมตาบอลิซึมของสิ่งมีชีวิต นี่คือธรรมชาติของโลกซึ่งมีวิวัฒนาการมาช้านานก่อนมีมนุษย์

ก่อนมีมนุษย์เราเรียกสิ่งนี้ว่าธรรมชาติ เพราะฉะนั้นวิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นเนื่องจากมีมนุษย์

ถ้าโลกนี้เป็นอย่างอื่น ๆ ทั้งหมดนอกจากมนุษย์ สิ่งแวดล้อมจะเข้าสู่สภาวะสมดุล

หากวันหนึ่งช้างหนามนุษย์ทำลายตัวเองจนหมดสิ้น ธรรมชาติก็จะคืนสู่สมดุล มนุษย์ก็จะเป็นปรากฏการณ์ชั่วคราวบนพื้นพิภพนี้เท่านั้น

เมื่อปลวกขึ้นบ้านเรารู้สึกโกรธว่าปลวกมาขึ้นบ้านของเรา ในทางกลับอาจจะเป็นเพราะเราไปแกะเกาในบ้านของปลวกก็ได้ เพราะปลวกมีมาก่อนมนุษย์และมีมากกว่ามนุษย์โดยมวล และมีผู้พยากรณ์ว่าสัตว์จำพวกแมลงมีระบบที่จะอยู่คงทนในโลกนี้มากกว่ามนุษย์ และในอนาคตเมื่อมนุษย์สูญพันธุ์ไปแล้ว สัตว์จำพวกแมลงก็จะยังคงอยู่ต่อไป

โจทย์ใหญ่ของเราก็คือทำอย่างไร มนุษย์จะอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ หรือธรรมชาติอย่างได้สมดุล

2. $E = NB$

เมื่อ

E = สภาวะการทำลายสิ่งแวดล้อม (Environment)

N = จำนวนมนุษย์ (Number)

B = พฤติกรรมของมนุษย์ (Behaviour)

เราก็ได้สมการ $E = NB$

วิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมเกิดจาก NB หรือจำนวนพฤติกรรมของมนุษย์

ถ้ามองให้ละเอียด N ขึ้นกับ B คือจำนวนจะมีมากหรือน้อยขึ้นกับพฤติกรรมของมนุษย์ ฉะนั้นจึงเหลือแต่ B หรือพฤติกรรม

พฤติกรรมนี่คือพฤติกรรมการผลิตและพฤติกรรมการบริโภค

คงจะต้องพิจารณาประเด็นที่ว่า มนุษย์ก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง แต่สัตว์ชนิดอื่น ๆ ไม่ก่อให้เกิดวิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อมอย่างมนุษย์ เพราะสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และอยู่อย่างสมดุลกับธรรมชาติ

ในช่วงแรกของมนุษย์ มนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และอยู่อย่างได้สมดุลกับธรรมชาติเพียงช่วงหนึ่งเองที่มนุษย์ปลิดตัวออกจากธรรมชาติและทำลายธรรมชาติอย่างหนัก หรือมนุษย์ทำตัวไม่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอีกต่อไป

เมื่อมนุษย์ทำลายธรรมชาติ ในขณะที่โดยที่แท้แล้วตัวเองก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จึงเท่ากับทำลายตัวเองด้วย

ถ้าว่ามนุษย์ในช่วงแรกไม่ทำลายธรรมชาติ แต่ช่วงหลังทำลายธรรมชาติ

คำถามก็คือ มนุษย์ในช่วงแรกกับช่วงหลังต่างกันอย่างไร

มนุษย์ทั้ง 2 ช่วงยังเป็นพันธุ์เดียวกัน คือ *Homo sapiens* ระบบชีววิทยาก็ยังเหมือนเดิมสิ่งที่ต่างไปคือ สิ่งที่เกิดขึ้นในสมองอันเกิดจากการเรียนรู้

คำถามก็คือ ในช่วงที่ผ่านมามนุษย์เรียนรู้อะไรจึงเปลี่ยนจากไม่ทำลายมาเป็นทำลาย

3. ธรรมชาติของมนุษย์และการเรียนรู้

สัตว์ โดยธรรมชาติของโครงการของสมอง คิดและทำอะไรได้ตามธรรมชาติจะโลกก็ได้มาก จะทำลายก็ได้มาก จึงเป็นไปตามธรรมชาติคัดเลือก (Natural Selection) คือ เมื่อพืชหรือสัตว์มีการกลายพันธุ์เป็นพันธุ์ใหม่ พันธุ์ใหม่จะอยู่รอดหรือไม่รอดขึ้นกับว่ามันเข้ากับธรรมชาติได้ดีหรือไม่ วิวัฒนาการของธรรมชาติที่มีชีวิตจึงขึ้นกับการกลายพันธุ์และการคัดเลือกโดยธรรมชาติ

สมองของมนุษย์หนึ่งคนมีเซลล์สมองประมาณ 100,000 ล้านตัว และมีผู้กล่าวว่า เป็นโครงสร้างที่วิจิตรพิสดารที่สุดในจักรวาล

มนุษย์จึงเกิดความต้องการและมีความสามารถในการสนองตอบต่อความต้องการได้สูงยังสามารถสร้างเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงและรวดเร็ว

ในด้านหนึ่งทำให้เกิดความสะดวกสบาย และการต่อสู้ภัยธรรมชาติได้ดีขึ้นแต่ก็ไปทำให้จำนวน (N) เพิ่มขึ้น ซึ่งกระทบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น นอกจากนั้นความโลภทำให้สร้างเทคโนโลยี และเทคโนโลยีทำให้เพิ่มความโลภ

ความโลภ $\longrightarrow$ เทคโนโลยี
 $\longleftarrow$

ดังตัวอย่างเช่น มนุษย์ครั้งโบราณไม่มีเทคโนโลยีที่จะสะสมอาหารและโภคทรัพย์ จึงมีความโลภจำกัด เพราะมีมากก็จะเน่าเสียหมด

แต่ต่อมาเมื่อมีเทคโนโลยีที่จะสะสมเครื่องอุปโภคและบริโภคมากขึ้น รวมทั้งค้นพบระบบเงินตราและการธนาคาร ความโลภก็วิ่งขึ้นสูงอย่างไม่สิ้นสุดเพราะตัวเลขในธนาคารเพิ่มขึ้นได้เรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

เทคโนโลยีเรื่องการธนาคารเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์อย่างรุนแรง และเป็นโครงสร้างทางสังคมอย่างหนึ่งที่เข้ามากำกับพฤติกรรมของมนุษย์

พฤติกรรมของมนุษย์ไซ้จะขึ้นกับเจตจำนงของบุคคลเท่านั้นก็หาไม่ แต่โครงสร้างทางสังคมมีส่วนกำหนดพฤติกรรมของบุคคลด้วย จะชอบหรือไม่ชอบบุคคลที่อยู่ในโครงสร้างของสังคมจะถูกโครงสร้างของสังคมกำหนดพฤติกรรม

โครงสร้างของสังคม ก็เช่นเดียวกับสรรพสิ่งทั้งหมด ที่เปลี่ยนแปลงไปมาก

สังคมในสมัยพุทธกาลไม่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันมาก บุคคลเป็นอิสระต่อกันมาก เพราะปลูกข้างกันเอง ปลูกผักกันเอง จับปลา

พ.ศ. ๒๕๖๓ ณัฐพัชร์ ขำภูมทอง

พ.ศ. ๒๕๖๓ ณัฐพัชร์ ขำภูมทอง

กินเอง ปลูกมะม่วงกินเอง พฤติกรรมของบุคคลจึงไม่ขึ้นกับนโยบายของรัฐบาล หรือ การตัดสินใจของคนอื่นมากนัก

แต่สังคมปัจจุบันที่เน้นระบบเศรษฐกิจการตลาด ชีวิตและสังคมเข้ามาเชื่อมโยงกัน ไปทั่วโลกและบงการพฤติกรรมของบุคคลและสังคม ยกตัวอย่างเช่น เกษตรกรเคยทำเกษตรกรรมแบบหลากหลายซึ่งเป็นเกษตรกรรมที่คำนึงถึงความสมดุลของธรรมชาติ

แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนทำให้มาทำเกษตรกรรมแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ปลูกข้าวอย่างเดียว ปลูกอ้อยอย่างเดียว ปลูกมันสำปะหลังอย่างเดียวธรรมชาติก็เสียดุล เช่น ทำลายป่าต้องซื้อปุ๋ย ซื้อสารพิษฆ่าแมลง ทำให้ชีวิตต้องขึ้นกับการตัดสินใจของผู้อื่น หรือเสียอิสรภาพมากขึ้น เช่น การตัดสินใจของอเมริกันว่าออกก หมายฟาร์ม (Farm Act) หรือไม่ออกกระทบชาวนาไทย ทำให้ชีวิตของชาวนาไทยขาดอิสรภาพ ต้องไปขึ้นกับการตัดสินใจของผู้อื่นมากขึ้น

ระบบที่ผู้พันโยกันทำให้มีผลกระทบ

ถึงกันเป็นทอด ๆ แบบโดมิโน หรือ เกิดสภาวะวิกฤติจากความเชื่อมโยง (self - organized criticality) ปรากฏการณ์หลายอย่างในโลกเกิดขึ้นเพราะสภาวะวิกฤติจากความเชื่อมโยง เช่น เศรษฐกิจตกต่ำ หุ่น Crash การทำลายสิ่งแวดล้อม

พฤติกรรมของคนในมุมโลกหนึ่งไปเกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมในส่วนอื่นของโลกก็ได้ เช่นคนอเมริกาที่แคลิฟอร์เนียกินซูชิซากบ ซึ่งส่งออกมาจากที่แห่งหนึ่งในประเทศอินเดีย การที่กินในดินเดียนั้นลดน้อยลงทำให้แมลงเพิ่มจำนวนขึ้น ทำให้เกษตรกรที่นั่นต้องใช้สารพิษฆ่าแมลง ซึ่งนอกจากเพิ่มค่าใช้จ่ายแล้วยังเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและตัวมนุษย์เอง เป็นต้น

นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจซึ่งเชื่อมโยงกันแบบนี้ทำให้คนจนในละตินอเมริกา แอฟริกา และเอเชียเสียเปรียบ เพราะถูกสูบเอาทรัพยากรและโภคทรัพย์ไป ในขณะที่ถูกยึดเย็ดค่านิยมแบบบริโภคนิยมมาให้ เป็นเหตุให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ในประเทศที่เรียกว่าพัฒนาแล้วก็ใช่จะเรียบร้อย เพราะขณะนี้ก็มีข่าวว่า

- ทิวยุโรปกำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจ
- สหรัฐอเมริกาก็ประสบปัญหาเศรษฐกิจ
- ญี่ปุ่นก็กำลังประสบปัญหาเศรษฐกิจ

คงต้องตั้งคำถามว่านั่นอะไรกัน ในขณะที่ยุคนทำงานเหนื่อยยากมากขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมมากมาย จนถึงขั้นที่พูดกันว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน (Unsustainable development) อันนับเป็นวิกฤติการณ์ใหญ่ของมนุษยชาติ และเป็นการยากยิ่งยวดหรือเป็นไปไม่ได้เลยที่มนุษย์จะหลุดออกจากวิกฤติการณ์แห่งการทำลายตัวเอง เพราะมนุษย์ได้เข้าไปสู่ความคิดพื้นฐานบางอย่าง และได้สร้างโครงสร้างทางสังคมที่บีบบังคับพฤติกรรมของผู้คนไปทั่วโลก ให้มีการทำลายสูง

4. ความคิดพื้นฐานอันน่าไปสู่ วิกฤติกรณีสองแวดล้อม

ความคิดพื้นฐานที่สุดของสัตว์ก็คือนุชยก็ติ เกี่ยวกับความทุกข์และความสุขอะไรทำให้เกิดทุกข์ก็เกลียดกลัว และหลบเลี่ยงอะไรทำให้เกิดสุขก็ติดใจ

มนุษย์แต่โบราณเผชิญปัญหาจากธรรมชาติแวดล้อม เช่น อากาศร้อน หนาว ฝน น้ำท่วม สัตว์ร้าย การขาดแคลนอาหาร ย่อมหาวิธีที่จะจัดการกับสิ่งแวดล้อมเพื่อความปลอดภัยและความสุขสบายของตัวเอง

เนื่องจากมีสมองดีจึงสามารถคิดเครื่องมือต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ ทำให้ชีวิตปลอดภัยจากธรรมชาติมากขึ้น และมีอาหารกินมากขึ้น และมีความสุขสบายอื่น ๆ จึงหนีไม่พ้นเลยที่จะเป็นผู้นสนใจสิ่งภายนอกตัว (Externalist)

เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นก็เป็นวิชาที่ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและพากันเรียนเรื่องนอกตัวอื่น ๆ มาก

แต่มนุษย์นั้นก็มีเรื่องนอกตัวและเรื่องภายในอันหมายถึงจิตใจ หมายถึงมีทั้งวัตถุและจิตซึ่งมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน

เมื่อมีความสามารถแสวงหาวัตถุได้มากขึ้น ความต้องการทางจิตใจก็มากขึ้น โลกจิตรก็เข้าครอบงำ ถ้าเข้าไปสู่ความคิดแบบวัตถุนิยม-บริโภคนิยม อันเป็นต้นตอของพฤติกรรมที่มีการทำลายธรรมชาติแวดล้อมสูง

ความคิดพื้นฐานที่ครอบงำโลกอยู่ขณะนี้คือเรื่องความก้าวหน้า (Progress) หรือการพัฒนา (Development)

อันหมายถึงต้องมีวัตถุเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

ความคิดพื้นฐานนี้อยู่เบื้องหลังวัฒนธรรมวัตถุนิยม และสะท้อนถึงความเชื่อถือความเข้าใจว่าความสุขคืออะไรกับความพยายาม ที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

นักสิ่งแวดล้อมควรต้องให้ความสนใจศาสนาธรรมด้วยอย่างจริงจัง

ศาสนิกควรจะทำความเข้าใจวิกฤติการณ์สิ่งแวดล้อม และค้นคว้าหลักธรรมที่ลึกซึ้งในศาสนาของตน ๆ ที่เป็นไปเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเอาศาสนามาช่วยโลกในยาม

วิกฤติ

สถาบันทางศาสนาควรจะปรับตัวให้สามารถสื่อหลักธรรมกับสังคมได้อย่างสอดคล้องกับปัญหา

สังคมควรจะให้ความสนใจและทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระของหลักธรรมแม้สถาบันทางศาสนาและพิธีกรรมทางศาสนาจะล้าหลังหรือเลอะเทอะไปบ้าง แต่แก่นสารสาระของหลักธรรมเป็นของดี ควรจะมีการศึกษาและหาทางนำมาปรับใช้ในบริบทของสังคมสมัยใหม่

การศึกษาแบบแบ่งแยกเป็นส่วนเป็นเลี้ยวในปัจจุบัน เป็นสาเหตุของการขาดความเข้าใจเรื่องของมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม ควรจะได้รับการแก้ไขใหม่ โดยให้เข้าใจบูรณาการ ของสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นองค์รวม และเข้าใจตนเองถึงขนาดที่ศีลธรรมบังเกิดขึ้นโดยศึกษาให้เข้าใจความเชื่อมโยงของโลกทางกายภาพ ทางชีวภาพ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ที่รวมศาสนธรรมอยู่ด้วย

ถ้าต้องการศึกษาแขนงวิชาอะไรให้ละเอียดลึกซึ้งลงไปอีกก็ย่อมทำได้ แต่ต้องสามารถโยงกลับมาสู่องค์รวมและความเข้าใจตัวเองด้วยเสมอ มิฉะนั้น จะเหมือนตาบอดคลำช้าง สัมผัสข้างเป็นส่วน ๆ แต่ไม่เห็นช้างทั้งตัว จึงถกเถียงทะเลาะกันหนักเพราะขาดญาณทรรศนะว่าสิ่งที่ต่าง ๆ กันนั้นเป็นส่วนของสิ่งเดียวกัน

การศึกษาทุกวันนี้แม้จะทำให้รู้ละเอียดก็เป็นการรู้แยกย่อยย่อยไปเรื่อย ๆ โดยไม่โยงกลับมาสู่องค์รวมและความเข้าใจตัวเอง จึงไม่เกิดปัญญาและจริยธรรมอย่างที่ควรเป็นผลของการศึกษา

ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ใหม่ เรื่องนี้น่าจะเป็นประเด็นใหญ่ที่สุดของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูง

ถ้าสังคมเป็นสังคมเรียนรู้ (Learning Society) บุคคลเป็นบุคคลเรียนรู้ (Learn-

ing Person) และมีกระบวนการการเรียนรู้ที่เหมาะสม มนุษยชาติจะสามารถปรับตัวได้อย่างต่อเนื่องต่อสภาพที่เปลี่ยนแปลงเป็นพลวัต โดยรักษาสสมดุลทางกาย ใจ สังคม สิ่งแวดล้อมได้

การเรียนรู้ไม่ควรจะเอาวิชาเป็นตัวตั้ง แต่เอาของจริงคือ มนุษย์และสิ่งแวดล้อมเป็นตัวตั้ง

ส่วนวิชาต่าง ๆ มีเอาไว้ค้นคว้าหาคำตอบต่อคำถามที่เกิดขึ้น

เรื่องของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติของความเป็นจริงมีบูรณาการเชื่อมโยง

ถ้าเรียนจากความจริงจะมีบูรณาการในตัวผู้เรียนมากกว่าการเรียนเป็นวิชา ๆ ที่แยกย่อยโดยขาดบูรณาการ

ในความเป็นจริงมีเรื่องของจิตใจด้วย จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องนำศาสนาธรรมเข้ามาสู่การเรียนรู้และปฏิบัติด้วย การเรียนรู้จึงจะสมบูรณ์

ต่อเมื่อมนุษย์มีการเรียนรู้ที่ทำให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จึงจะสามารถมีคุณภาพชีวิตพร้อม ๆ กันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ได้

ความคิดนี้ก็คือความสุขเกิดความต้องการทางวัตถุได้รับการสนองตอบ ซึ่งก็ดูไม่น่าจะผิดอะไร

แต่มีปัญหามาตามคือ ความสุขที่เกิดจากความต้องการทางวัตถุได้รับการสนองเป็นปัจจัยของความสุข

จิตต้องการอย่างอื่น ๆ ต่อไป ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด แต่ความสามารถในการสนองตอบทางวัตถุมีความจำกัด จึงเกิดความขัดแย้งกันขึ้นระหว่างความไม่จำกัดของความอยากกับความจำกัดของการสนองตอบทางวัตถุ

ความไม่ลงตัวกันนี้นำไปสู่ความขัดแย้งในตัวเอง การแย่งชิงกันระหว่างกลุ่มชนและระหว่างประเทศ สงคราม และการทำลายสิ่งแวดล้อม

5. บทบาทของศาสนา

บทบาทของศาสนาที่สำคัญที่สุด คือ การให้คำตอบให้เรื่องความสุขที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material happiness) หรือความสุขสามารถเพิ่มขึ้นได้โดยไม่ต้องเพิ่มความ ต้องการทางวัตถุ

ถ้ามนุษย์สามารถมีความสุขได้โดยไม่ต้องใช้วัตถุมากเกินไป นี่คือการตอบในเรื่อง สิ่งแวดล้อม

ที่จริงศาสนาก็คือการศึกษานั่นเอง แต่มีความกว้างขวางครอบคลุมมากกว่าสิ่งที่เรียกว่า การศึกษาในปัจจุบัน

การศึกษาปัจจุบันเน้นที่การเรียนวิชา เป็นวิชา ๆ หรือเอาวิชาเป็นตัวตั้ง แต่เรียนแล้วก็ไม่ว่าจะเป็นคนดีขึ้น เพราะการเรียนแบบเอาวิชาเป็นตัวตั้งสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้น้อยมาก หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไม่ได้เลย หรือตรงข้าม ทำให้มีพฤติกรรมทางลบมากขึ้นก็ได้ เช่น มือหังการมากขึ้น

การทำลายสิ่งแวดล้อมเกิดจากหังการของมนุษย์ที่คิดแบบแยกตัวเองจากธรรมชาติ และจะทำอะไรกับธรรมชาติก็ได้

ศาสนาทุกศาสนา แม้จะใช้แนวคิดและวิชาการต่างกัน ล้วนมีวัตถุประสงค์เพื่อลดหังการของมนุษย์ ให้นมนุษย์มีความอบอุ่นต่อตัว จะได้อยู่อย่างบรรสานสอดคล้อง (harmony) กับเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลาย

ศาสนาต่างจากการเรียนที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งที่นอกจากมีทฤษฎี (ปริยัติ) แล้ว ยังมีการปฏิบัติที่เป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลและสังคมและต้องให้เกิดผลจริงด้วย (ปฏิเวธ) ต้องมีครบทั้งสาม คือปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ จึงเรียกว่าเป็นศาสนา

สำหรับทฤษฎีทางศาสนาก็ต่างจากทฤษฎีทางวิชาการที่แยกเป็นเรื่องย่อย ๆ แยกตัวตามความรู้ทางวิชาการไปเรื่อย ๆ โดยไม่

ต้องสะท้อนกลับมาพัฒนาตัวเองหรือจริยธรรม แต่ทฤษฎีทางศาสนานั้นว่าด้วยเรื่องใหญ่เลยว่าโลกและชีวิตคืออะไร และเราต้องปฏิบัติอย่างไร จึงจะสอดคล้องหรือเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ

ศาสนาทุกศาสนาถือว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว และความเห็นแก่ตัวนี้ถ้าไม่จำกัดขอบเขตหรือลดลงจะก่อให้เกิดร้อนวุ่นวายแก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม

ศาสนาจึงมุ่งที่จะจำกัดหรือขจัดความเห็นแก่ตัวด้วยวิธีต่าง ๆ หลักปฏิบัติที่ใช้ต่างกันทุกศาสนา คือ ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นหลักสากลที่มนุษย์ทุกแห่งจะค้นพบเองว่าถ้าทำแล้วดี

ทาน ถ้ามีการให้จะทำให้ทั้งผู้อื่นและตนเองดีขึ้น ถ้ามีแต่เอาจะเกิดความเครียด ความขัดแย้งและรุนแรง นี่ ก็คือการลดความเห็นแก่ตัว

ศีล คือกติกาของการอยู่ร่วมกันเพื่อความสงบสุข ถ้าเอาแต่เห็นแก่ตัว เบียดเบียนกัน สังคมก็แตกสลาย

ภาวนา ทำให้จิตใจสงบ เกิดปัญญา และปรับพฤติกรรมได้ง่าย

พุทธศาสนานั้นมองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เชื่อมโยงสัมพันธ์อยู่กับธรรมชาติ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ตามหลักอนิจจัง และอหังการไม่มีตัวตน (อนัตตา) ที่เป็นเอกเทศและเป็นนิรันดร์ ฉะนั้นจึงมีหน้าที่ที่จะต้องเข้าใจและปฏิบัติให้สอดคล้องกับกฎของธรรมชาติ โดยบัญญัติวิธีการ (มรรค

วิธี) ซึ่งรวมกลุ่มได้ 3 กลุ่มที่เรียกว่า ไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา

สิกขาเป็นภาษาบาลีตรงกับภาษาสันสกฤต ว่า ศึกษาแต่ศึกษาในที่นี้หมายถึงวิถีชีวิตทั้งหมดคือ ศีล สมาธิ ปัญญา ไม่ใช่การท่องจำความรู้เหมือนการศึกษาที่ใช้กันในความหมายทั่วไป

ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นมรรควิธีที่กระทบ ส่วนลึกที่สุดของจิตใจ เป็นการปรับพฤติกรรม และเป็นการให้ความสุขที่ประณีต อันยิ่งกว่าความสุขที่เกิดจากวัตถุ

ศาสนาจึงมีวิธีที่ให้ความสุขกับคนโดยใช้วัตถุและพลังงานน้อยที่สุดและมีจุดมุ่งหมายที่ความดีและความถูกต้องของสังคม หรือโยงเข้ากับคุณค่าอันสูงส่ง

ดังได้กล่าวแล้วว่าการศึกษาทางโลกที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน เน้นที่วิชาเป็นตัวตั้ง แต่ไม่เน้นที่การรู้จักตัวเองและคุณค่าอันสูงส่ง จึงไม่สามารถปรับพฤติกรรมอะไรได้ หรือเป็นการเปิดช่องให้พฤติกรรมแห่งความเห็นแก่ตัวรุนแรงขึ้น ตามที่กล่าวถึงแล้วในตอนที่ 2 ว่า $E = NB$

และว่าการทำลายสิ่งแวดล้อม (E) ขึ้นกับพฤติกรรมของมนุษย์ (B) เป็นสำคัญ

พฤติกรรมของมนุษย์ที่จะลดการทำลายสิ่งแวดล้อมลงได้ คือผู้ที่บริโภควัสดุและพลังงานมากจะต้องลดการบริโภคให้น้อยลง แต่มีคุณภาพชีวิตสูงขึ้น

การลดการบริโภคลงแต่มีคุณภาพชีวิตสูงขึ้น ทำไม่ได้เลยด้วยระบบการศึกษา และระบบเศรษฐกิจปัจจุบัน ซึ่งเน้นวัตถุนิยม

เราต้องมีการศึกษาใหม่ และระบบเศรษฐกิจใหม่ที่ทำให้การบริโภคน้อย แต่คุณภาพชีวิตสูง เป็นไปได้ การบริโภคน้อยแต่คุณภาพชีวิตสูงเป็นหลักการของศาสนาทีเดียวจึงเป็นสิ่งที่เข้ากันได้ดีที่สุด